

Motion till riksdagen 2008/09:Ub25

**av Rossana Dinamarca m.fl. (v)
med anledning av prop. 2008/09:171**

Offentliga bidrag på lika villkor

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår regeringens proposition 2008/09:171 Offentliga bidrag på lika villkor.
2. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag till ny lagstiftning enligt vad som anförs i motionen.

2 Inledning

Sverige har förmodligen de mest generösa reglerna i världen för offentliga bidrag till privatskolor samtidigt som dessa skolor kan använda bidragen nästan som man vill. Redan när det nuvarande systemet infördes höjdes kritiska röster som varnade för ökade kostnader, ökad segregering och minskad likvärdighet. Nu i efterhand visar forskning och statistik att dessa farhågor tyvärr har besannats.

Trots att det är uppenbart för de flesta att experimentet med marknadslösningar inom skolans värld för länge sedan har gått överstyr vill nu regeringen införa ännu generösare villkor för privata skolor. I proposition 2008/09:171 Offentliga bidrag på lika villkor föreslås att bidragen till fristående skolor ska beräknas på samma grunder som kommunerna tillämpar vid fördelningen av resurser till den egna verksamheten.

3 Likartade villkor?

Villkoren är inte lika för kommunala och privata skolor. En kommun har skyldighet att erbjuda alla skolpliktiga elever utbildning och kan inte neka att ta emot en elev. De enskilda huvudmännen kan i stor utsträckning välja vilka elever som ska få gå i deras skolor. Av den anledningen gör många kommu-

Fel! Okänt namn på

ner avdrag för det som brukar kallas för skolpliktskostnader när de lämnar bidrag till privatskolor. Detta vill regeringen förbjuda eftersom man menar att kommunernas beredskap för att kunna ta emot elever när som helst inte har ett omedelbart samband med kostnaderna för utbildningsverksamheten. Denna argumentering är inkonsekvent om inte liknande regler gäller privata huvudmän. Är det rimligt att enskilda huvudmän ska ha ersättning för den del av verksamheten som inte direkt kan hänföras till skolorna? Borde inte ett avdrag göras för vinster som betalas ut till ägarna?

De stora överskotten inom privatskolebranschen är en följd av att skolorna är oerhört kreativa när det gäller att minska sina kostnader. Ett vanligt sätt är att anställa obehöriga lärare, som får lägre lön än behöriga. I de privata gymnasieskolorna är t.ex. endast varannan lärare behörig. Det sparas också in på den del av verksamheten som inte direkt kan hänföras till undervisningen. Ytterst få privata skolor har egna skolbibliotek och använder sig i stället av offentliga bibliotek. Givetvis är det positivt att eleverna kommer i kontakt med dessa bibliotek, men det innebär samtidigt att skolan flyttar över sina kostnader på kommunen. Vidare är kostnader för elevvård exempelvis 40 % lägre i de privata skolorna än i de kommunala. Det finns också exempel på skolor som har tagit emot "frivilliga" bidrag från föräldrar och på så sätt kringgått bestämmelser om otillåtna terminsavgifter. Mycket står i strid med intentionerna i skolans styrdokument, men eftersom regelverket ofta är ottydligt formulerat finns det inga möjligheter att beivra ens de mest uppenbara övertramp.

De privata skolorna har inte samma skyldigheter, syften eller ambitioner som de kommunala skolorna och har därför inte samma kostnader. Skolan ska vara likvärdig, vilket innebär att resursfördelningen måste ta hänsyn till elevernas behov. De privata skolorna blir redan överkompenserade ekonomiskt. Det tydligaste beviset på detta är att de privata skolorna gjorde en vinst på drygt en halv miljard kronor 2007.

Riksdagen bör därför avslå proposition 2008/09:171 Offentliga bidrag på lika villkor.

4 Nya regler för privata skolor

För Vänsterpartiet är allas rätt till kunskap det viktigaste målet med utbildningspolitiken. Barns och ungas rätt till kunskap ska gå före alla former av vinstintressen. För att skapa rättvisare villkor mellan kommunala och privata skolor måste reglerna för de privata skolorna skärpas. I det följande lämnas ett antal förslag till vilka grundläggande villkor vi anser ska vara uppfyllda för att en privat skola ska kunna få offentliga bidrag.

4.1 Kommunalt inflytande

När Skolverket bedömt att en skola uppfyller de uppställda kraven blir kommunen där skolan är belägen tvingad att betala bidrag till skolan för varje elev som väljer den fristående skolan. Utvecklingen innebär betydande svårigheter för kommunerna att planera sin skolverksamhet. De negativa konsekvenserna i storstadsregionerna är kända sedan länge, men även kommuner i glesbygd drabbas.

Sedan början av 1990-talet är det kommunerna som har ansvaret för skolans organisation och ekonomi. Staten styr genom nationella måldokument och tillsyn. I ett sådant system är det orimligt att en fristående skola ska kunna bedrivas i en kommun mot kommunens egen vilja. För Vänsterpartiet är det därför självklart att kommunen borde ha en reell möjlighet att ha direkt inflytande över etableringen av en fristående skola. Därför måste skollagen ändras så att Skolverket endast kan godkänna en ny fristående skola som bidragsberättigad om kommunen i fråga tillstyrkt ett sådant beslut. Dessutom, om kommunen säger nej till etableringen av en fristående skola måste Skolverket fatta beslut om att skolan inte har rätt till bidrag.

4.2 Möjlighet att stänga en skola omedelbart

När Skolverket inspekterar en fristående skola upptäcks ibland så allvarliga brister att skolans tillstånd dras in. Om skolan överklagar Skolverkets beslut kan den fortsätta verksamheten med dessa allvarliga brister under hela rättsprocessen, som oftast är utdragen. Detta är ett tydligt exempel på att lagstiftningen inte tar hänsyn till elevernas rätt till kunskap och en bra utbildning utan tar skolhuvudmannens parti. Vi föreslår därför att skollagen ändras så att Skolverket omedelbart kan stänga en skola med allvarliga brister. Skolan ska givetvis kunna överklaga Skolverkets beslut som nu, men den ska förbli stängd under hela rättsprocessen. Givetvis ska skolan inte heller ha rätt till offentliga bidrag under denna tid.

4.3 Insyn och offentlighet

Det räcker inte att kommunen har rätt till insyn och att de privata skolorna ska delta i kommunens uppföljning och utvärdering. Vi anser att kommunerna ska vara skyldiga att alltid inkludera de privata skolorna. Rätten till insyn ska självklart även gälla vanliga medborgare vars skatter finansierar verksamheten.

De grundläggande demokratiska principer som finns för offentlig verksamhet bör också omfatta dem som är anställda vid de privata skolor som är skattefinansierade. När en offentlig verksamhet tas över av ett privat företag ersätts personalens meddelarfrihet och skyddet mot efterforskning och represalier med en långtgående tystnadsplikt. Privatanställda har lojalitetsplikt

Fel! Okänt namn på

gentemot sin arbetsgivare, och brott mot denna kan utgöra saklig grund för uppsägning.

Vänsterpartiet har länge krävt en enhetlig lagstiftning som säkerställer samma regler för personalens meddelarfrihet och skydd mot efterforskning och repressalier i alla verksamheter som drivs med skattemedel, oavsett om driften är offentlig eller privat. Avgränsningen mot vad som måste anses som företagshemligheter måste noggrant bedömas och regleras i denna lag, så att det utrymme för godtycke som i dag finns för arbetsgivaren att själv bestämma vad som är en sådan hemlighet täpps till.

4.4 Tillgänglighet för alla elever

Inte bara skolbyggnaderna utan också skolgårdarna ska vara tillgängliga och användbara för allas lek, rörelse och samvaro på raster och fritid, även för barn med funktionsnedsättning. Regleringen kring lokaler, utemiljö och utrustning bör därför innehålla krav på tillgänglighet för elever med funktionsnedsättning för såväl kommunala skolor som fristående skolor.

4.5 Vinst

I dag har mer än hälften av de privata skolorna ett aktiebolag som huvudman. Trenden är att detta blir allt vanligare. Andelen företag som är huvudman för flera skolor ökar också. Från privatskolelobbyns håll brukar hävdas att aktiebolag är den bästa driftsformen eftersom det är en välprövad företagsform med klara regler. Att det dessutom är den lämpligaste driftsformen för att maximera vinsten, begränsa inflytandet för elever och anställda samt begränsa allmänhetens insyn i verksamheten talas det tyst om. Möjligheten för privata skolor att vara vinstdrivande tillsammans med ett av de mest generösa bidragssystemen i världen har gjort det svenska skolväsendet till en lukrativ bransch. De färskaste uppgifterna om privatskoleföretagens vinster är från 2007 då de sammanlagda vinsterna uppgick till över en halv miljard kronor vilket motsvarar flera tusen lärartjänster.

I de nordiska grannländerna är lagstiftningen betydligt mindre generös mot de kapitalistiska intressena. I Norge är visserligen alla bolagsformer tillåtna för de privata skolorna, men det finns ett krav att alla offentliga medel ska komma eleverna till godo. I Finland drivs skolorna av allmännyttiga samfund och får inte drivas för ekonomisk vinning. Slutligen i Danmark är det förbjudet att driva skolor i form av aktiebolag just med tanke på möjligheten till vinstutdelning, och det är endast icke vinstdrivande stiftelser som får vara huvudman. Dessutom får en enskild huvudman inte driva fler än en skola.

Fristående skolor utan annat märkbart syfte än det ekonomiska vinstintresset hör, enligt vår mening, inte hemma inom det svenska utbildningsväsendet. För Vänsterpartiet kommer rätten till kunskap alltid att vara överordnad rätten till vinst. Vinst är ett olämpligt styrmedel i en verksamhet som ska vara behovsstyrd. I de fall en skola får ett överskott bör detta återinvesteras i verk-

samheten och på det sättet komma eleverna till godo. Därför är det också direkt olämpligt att tillåta driftsformer som är anpassade till affärsverksamhet på en kommersiell marknad och vars främsta syfte är att generera vinster till ägarna. Mot bakgrund av detta föreslår vi att det tillsätts en utredning som ska lämna förslag om hur de offentliga bidragen till fristående skolor ska komma eleverna till godo och inte t.ex. utbetalas som vinst till skolans ägare. Bland annat bör det utredas vilka icke vinstdrivande driftsformer som är lämpliga för fristående skolor och om det behövs begränsningar av antalet skolor som en huvudman kan driva.

4.6 Individuellt program på fristående skolor

Vänsterpartiet motsätter sig att fristående skolor kan erbjuda det individuella programmet på gymnasieskolan av flera anledningar. Vi menar att det kommer att leda till att segregeringen ökar. Valet av skola och de fristående skolorna kommer att ha samma segregeringseffekt på IV-programmet som det har haft på det övriga skolväsendet. Dessutom kan man befara att det kommer att startas skolor som endast erbjuder IV-programmet, vilket i sig skapar segregering. Det innebär dessutom att den naturliga och nödvändiga kontakten med gymnasieskolans övriga program saknas. Detta kan ha negativ inverkan på elevernas motivation och motverka syftet att eleverna ska bli behöriga att söka till ett nationellt eller specialutformat program. Frågan uppstår också vilket incitament den fristående skolan och dess huvudman har för att eleverna ska gå vidare till ett nationellt program.

För den heterogena grupp som går IV-programmet krävs anpassning till varje individs förutsättningar, intresse och behov. Det kan handla om allt från att med olika insatser öka motivationen till långtgående specialpedagogiska och ämnesmetodiska insatser. En förutsättning för att kunna genomföra detta är hög lärartäthet och att lärarna har pedagogisk utbildning. De fristående skolorna har stora brister på dessa områden med få lärare och en låg andel av dem som är behöriga. Inte sällan saknas även andra pedagogiska resurser vid de fristående skolorna, t.ex. skolbibliotek. Det finns därför anledning att tro att de fristående skolorna inte har förutsättningar att kunna erbjuda eleverna på IV-programmet en tillräckligt bra utbildning.

Det räcker dock inte med pedagogiskt stöd. Många av eleverna har dessutom andra problem, exempelvis sociala eller psykiska, som ställer stora krav på en väl utbyggd elevhälsa med utbildad personal. Något som saknas i många av de fristående skolorna.

Därför är det av största vikt att de resurser som ställs till förfogande kommer eleverna till del. I fristående skolor där eventuell vinst kan betalas ut till ägarna riskerar eleverna att gå miste om resurser. Det finns också en risk att vissa skolor väljer billiga lösningar för utbildningen, såsom praktik eller studiebesök, framför lärarledd undervisning eftersom IV-programmet endast ska ge utbildning på heltid och inte undervisning på heltid. Bristen på insyn i de fristående skolorna är ytterligare en anledning att dessa skolor inte bör bedriva en verksamhet där det är oerhört viktigt att kvaliteten upprätthålls.

Fel! Okänt namn på

Det är vanligt att eleverna vid IV-programmet kommer från socialt utsatta miljöer och har problem, t.ex. i hemmet eller med droger, som skolan ensam inte kan lösa. Många av dem kan därför behöva stöd och stimulans även utanför skolan, vilket förutsätter ett samarbete mellan skolan och andra institutioner och verksamheter. För att kommunen ska ha optimala möjligheter att planera och samordna detta bör endast kommunala skolor kunna erbjuda IV-programmet.

Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag till ny lagstiftning enligt vad som anförs i motionen.

Stockholm den 31 mars 2009

Rossana Dinamarca (v)

Siv Holma (v)

Elina Linna (v)

Lena Olsson (v)

Amineh Kakabaveh (v)

Eva Olofsson (v)